

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ

УДК 378.147

DOI 10.32461/2409-9805.3.2023.290999

Цитування:

Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Сучасні концепції документно-інформаційної науки як освітня компонента підготовки магістрів. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 3. С. 136–141.

Matvienko O., Tsyvin M. (2023). Modern Concepts of Documentary and Information Science as an Educational Component of Master's Training. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 136–141 [in Ukrainian].

Матвієнко Оксана Володимирівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0001-5772-848X>
oxmix2017@gmail.com

Цивін Михайло Наумович,
кандидат технічних наук, доцент,
професор кафедри дизайну і архітектури
Міжрегіональної академії
управління персоналом
<https://orcid.org/0000-0003-0312-5805>
tsyvin2012@gmail.com

**СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ НАУКИ
ЯК ОСВІТНЯ КОМПОНЕНТА ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ**

Мета роботи полягає в характеристиці змісту, окресленні методичних і дидактичних підходів викладання освітньої компоненти «Сучасні концепції документно-інформаційної науки». **Методологія роботи** базується на використанні системного підходу до аналізу дидактичного явища, яким є освітня компонента «Сучасні концепції документно-інформаційної науки», методи аналізу та синтезу дали змогу здійснити мисленнєву реконструкцію досліджуваного об'єкта, вивчити його структуру, виділити найбільш суттєві ознаки, зв'язки та відношення, також використано методи узагальнення, абстрагування і конкретизації. **Наукова новизна** полягає у формулюванні терміна «документно-інформаційна наука», його характеристиці як складової освітньої компоненти підготовки магістрів «Сучасні концепції документно-інформаційної науки», окресленні змісту та методологічних підходів у викладанні освітньої компоненти, а також пропозиції структури змісту цієї освітньої компоненти. **Висновки.** Сучасні концепції документно-інформаційної науки – освітня компонента підготовки здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр», яка охоплює міждисциплінарну сферу документно-інформаційної діяльності, базується на логічній системі наукового знання, створеного у сфері досліджень бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства, архівознавства та книгознавства як наук документно-інформаційного циклу, їх методів і засобів пізнання, що постійно розвиваються. Мета освітньої компоненти – формування в майбутніх магістрів цілісного уявлення про розвиток теорій, концепцій, положень, які відображають роль і місце документа й інформації в суспільстві, а також про розвиток знань у галузі сучасних документно-інформаційних наук. У сфері фахових компетентностей у майбутніх магістрів формується здатність відстежувати тенденції розвитку предметної сфери шляхом проведення аналізу інформаційних потоків і масивів та здатність використовувати у фаховій діяльності знання наукових принципів і методів архівознавства й бібліотекознавства.

Ключові слова: документно-інформаційна наука, документно-інформаційна діяльність, підготовка магістрів, освітня компонента.

Matvienko Oksana,
Professor, Department of Documentation
and Information-Analytical Activity,
Kyiv National University of Culture and Arts,
Dr. Hab. in Pedagogical Sciences

Tsyvin Mykhailo,
Professor, Department of Design and Architecture,
International Academy of Personnel Management,
Ph.D. in Technical Sciences, Associate Professor

MODERN CONCEPTS OF DOCUMENTARY AND INFORMATION SCIENCE AS AN EDUCATIONAL COMPONENT OF MASTER'S TRAINING

The purpose of the work is to characterise the content, outline methodical and didactic approaches to teaching the educational component "Modern Concepts of Documentary and Information Science". The methodology of the work is based on the use of a systematic approach to the analysis of the didactic phenomenon, which is the educational component "Modern Concepts of Documentary and Information Science", the methods of analysis and synthesis made it possible to carry out a mental reconstruction of the researched object, to study its structure, to highlight the most significant features and properties, connections and relations, methods of generalisation, abstraction, and concretisation were also used. The scientific novelty consists in the formulation of the term "documentary and information science", its characteristics as a component of the educational component of the master's training "Modern Concepts of Documentary and Information Science", the outline of the content and methodological approaches in teaching the educational component, as well as the proposal of the structure of the content of the educational component "Modern Concepts of documentary and Information Science". Conclusions. "Modern Concepts of Documentary and Information Science" is an educational component of the training of those obtaining the "master's" educational and qualification level, which covers the interdisciplinary field of document and information activity, is based on the logical system of scientific knowledge created in the field of research in librarianship, bibliography, document studies, archival studies and bibliography as the sciences of the document and information cycle, their methods and means of knowledge, which are constantly developing. The purpose of the educational component is the formation of future master's students with a holistic view of the development of theories, concepts, provisions that reflect the role and place of documents and information in society, as well as the development of knowledge in the field of modern document and information sciences. In the field of professional competences, future masters develop the ability to monitor trends in the development of the subject area by analysing information flows and arrays and the ability to use knowledge of scientific principles and methods of archival science and library science in their professional activities.

Keywords: *documentary and information science, documentary and information activity, master's training, educational component.*

Актуальність теми дослідження. Освітня компонента «Сучасні концепції документно-інформаційної науки» в змісті освіти спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» призначена для підготовки магістрів і передбачає набуття здобувачами здатності до розв'язування завдань дослідницького та / або інноваційного характеру в галузі професійної діяльності.

Так, відповідно до Національної рамки кваліфікацій [6], магістр повинен мати здатність до критичного осмислення проблем у галузі й на межі галузей знань уміти формувати концептуальні та методологічні знання в галузі чи на межі галузей знань, здійснювати синтез нових ідей, зокрема в міждисциплінарних сферах і контекстах. Зазначені вміння і навички є необхідними складовими підготовки магістрів за освітньо-професійною

та освітньо-науковою програмами.

У розвитку сучасної науки очевидними є тенденції формування трансдисциплінарних стратегій, наявні та створювані концепції мають свої можливості та обмеження, що виключає розвиток і пропозицію якої-небудь концепції як еталону.

Мета вивчення освітньої компоненти «Сучасні концепції документно-інформаційної науки» – сформулювати в здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня магістра цілісного уявлення про розвиток теорій, концепцій, положень, які відображають роль і місце документа та інформації в суспільстві, осмислення новаторських і традиційних підходів до розвитку знань у галузі сучасних документно-інформаційних наук.

Актуальність звернення до розгляду сутності й змісту освітньої компоненти зумовлена

суперечністю між активним розвитком концепцій у документно-інформаційній сфері досліджень, пов'язаних із міждисциплінарністю та проблемно-орієнтованістю, і необхідністю формувати компетентності магістра, що полягають у здатності критично зіставляти погляди науковців, розпізнавати й опрацьовувати ще не проявлені повністю проблеми глибоко, з позицій міждисциплінарного підходу.

Аналіз досліджень і публікацій. Формування змісту освітньої компоненти «Сучасні концепції документно-інформаційної науки» визначається тим, що термін «документно-інформаційна наука», покладений в основу назви освітньої компоненти, не має загальноприйнятого визначення, однак може бути схарактеризований зверненням до понять «система документно-інформаційних комунікацій» та «інформаційно-комунікаційні інститути».

У загальному розумінні *система документно-інформаційних комунікацій* – це сукупність усіх документів, відправників документної інформації (автор, видавництво), її споживачів (читач, слухач, глядач), професійних посередників (бібліотекарів, бібліографів, фахівців у галузі інформації та документації), виробничих процесів (створення, оброблення, зберігання, поширення документів) і відносин між ними, що зумовлені як внутрішніми властивостями системи, так і зовнішнім середовищем її суспільного функціонування.

Важливе місце в документно-інформаційній комунікаційній системі посідають *інформаційно-комунікаційні інститути* – елементи системи документно-інформаційних комунікацій, заклади, які мають певне соціальне призначення, пов'язане зі збиранням, зберіганням, розповсюдженням соціально значущих документів.

Базуючись на міркуваннях дослідників щодо складових, які описують предметне поле діяльності та висвітлюють сферу наукових досліджень у документно-інформаційній сфері, окреслимо сутність поняття «документно-інформаційна наука» та зміст освітньої компоненти «Сучасні концепції документно-інформаційної науки».

Мета дослідження полягає в характеристиці змісту, окресленні методичних та дидактичних підходів викладання освітньої компоненти «Сучасні концепції документно-інформаційної науки».

Виклад основного матеріалу. Поняття «документно-інформаційна наука», зафіксоване в назві освітньої компоненти, спрямовує до пошуку розуміння та окреслення його змісту.

Згадувана раніше неунормованість цього поняття спонукає звернутись до наведеного в Українській бібліотечній енциклопедії [5] терміна «науки документно-комунікаційного циклу», до яких відносять бібліотекознавство, бібліографознавство,

документознавство, архівознавство, книгознавство. Цей термін та його наповнення, екстрапольовані на поняття «документно-інформаційна наука», можуть бути попередньо прийняті як його синонім, що дає змогу розгорнути зміст освітньої компоненти в її методичному підході та дидактичному наповненні.

Загалом концепція є системою поглядів, понять про ті чи інші явища або процеси, спосіб їхнього розуміння, тлумачення; основна ідея будь-якої теорії, головний задум [8]. Концепції наук документно-інформаційного циклу будуються на спільних для системи документно-інформаційних комунікацій і діяльності інформаційно-комунікативних інститутів поняттях «інформація», «документ», «знання», «соціальна комунікація».

Ці поняття, як об'єкт або предмет дослідження, входять до предметного поля наукових дисциплін, які в освітній компоненті «Сучасні концепції документно-інформаційної науки» розглядають у складовій «документно-інформаційна наука» – це бібліотекознавство, бібліографознавство, документознавство, архівознавство, книгознавство.

Поміж багатьох семантично схожих варіантів визначення цих наук зупинимось на сформульованих провідними фахівцями в цих галузях:

Бібліотекознавство – комплексна соціогуманітарна наука про закономірності формування, розвитку і функціонування бібліотек, історію та зміст документних джерел [7].

Бібліографознавство – соціогуманітарна наука про структуру, властивості та закономірності процесів створення, зберігання, поширення і використання бібліографічної інформації [1].

Архівознавство – галузь історичної науки, комплексна наука про архівну справу. Спеціальна наукова дисципліна, що вивчає та розробляє теорію, методологію, організаційні питання архівної справи та її історію [4].

Документознавство – наука, що комплексно вивчає характеристики документів, процеси їх створення, зберігання та функціонування. Об'єкт документознавства, центральною ланкою якого є документ, має складну структуру й охоплює сфери створення та функціонування документа. Предмет документознавства – дослідження еволюції і сучасного змісту характеристик документа, процесів його створення та функціонування в динамічному стані [3].

Книгознавство – наука про книгу як об'єктивне явище соціальної дійсності. Вивчає книгу як предмет матеріальної культури, її основні елементи, типи й види; розкриває її функції. Книгу в книгознавстві розглядають у системі книжкової справи, тобто в конкретній галузі її функціонування – від створення книги, реєстрації до

процесів її розповсюдження і сприйняття читачем.

Поняття «документно-інформаційна наука» може бути визначене відповідно до таких підходів: 1) знаходження спільного об'єкта і об'єднання кількох суміжних дисциплін під спільною назвою; 2) термінологічне узагальнення зі збереженням предмета, об'єкта, галузі досліджень, термінологічного і понятійного апарату бібліотекознавства, документознавства, архівної та книжкової справи, що не означає відмову від дисциплінарного оволодіння знаннями й утворення предметності нової науки.

У розумінні змісту та методики викладання освітньої компоненти «Сучасні концепції документно-інформаційної науки» дотримуємось саме такого підходу. Усвідомлюючи складність на теперішньому етапі цілісного визначення поняття, запропонуємо одне із можливих формулювань, достатнє і необхідне для окреслення змісту й сутності освітньої компоненти:

Документно-інформаційна наука – узагальнений термін для позначення комплексу наук, об'єктами вивчення яких є документ, інформація, соціальна комунікація, їх структура, види, внутрішньосистемні та міжсистемні зв'язки, розвиток та функціонування в документно-комунікаційній сфері суспільства.

З методологічного та дидактичного погляду зміст освітньої компоненти базується на сучасних концепціях, гіпотезах та теоріях, запропонованих у наукових публікаціях представниками документно-інформаційної науки, що потребує від магістранта аналізу різних точок зору на проблеми.

Дидактичним змістом освітньої компоненти є праці науковців, які формують дослідницький ландшафт галузі документно-інформаційних комунікацій, презентують сучасні концепції розвитку документно-інформаційної науки й освіти: В. Бездрабко, Н. Бачинської, О. Воскобойнікової-Гузєвої, Т. Гранчак, І. Давидової, В. Добровольської, В. Загуменної, О. Збанацької, Я. Калакури, Г. Ковальчук, В. Копанєвої, Н. Кушнарєнко, С. Кулєшова, І. Лобузїна, О. Матвієнко, О. Мар'їної, І. Матяш, Т. Новальської, О. Онищенко, М. Палієнко, А. Соляник, Г. Швецової-Водка, Г. Шемасвої, М. Цивїна та ін. Знайомство здобувачів із науковим доробком вчених дає змогу майбутнім дослідникам освоїти методологію, зрозуміти проблеми в галузі документно-інформаційної науки, простежити становлення її термінологічного апарату.

Наукове знання, яке набули дослідники в межах дисциплінарної матриці, дає змогу осмислювати й розвивати міждисциплінарні зв'язки у сфері документно-інформаційних досліджень.

Поліпарадигмальність сучасного знання сфери документно-інформаційних досліджень потребує

його характеристики в різних наукових ракурсах сутності сучасних наукових теорій і концепцій.

Предметом уваги в змісті освітньої компоненти є дослідницькі пошуки з узагальнення наук про інформацію та документ (інформаціологія, інформологія, документологія, ноокомунікологія) та міркування вітчизняних науковців щодо їх змісту, наукової цінності й конституювання.

Дискусійні ідеї представників дисциплінарної спільноти є необхідними для розвитку в майбутніх магістрів навичок критичного осмислення, вироблення власної думки, аргументованого її викладу в дискусіях, навчальних і наукових семінарах, реалізації в здійснюваних дослідженнях.

У змісті освітньої компоненти окреслюються нові концепції в документно-інформаційних науках, що виникають внаслідок цифровізації суспільства: електронне бібліотекознавство (архівознавство, документознавство), цифрова гуманітаристика.

У контексті взаємозв'язку і взаємного збагачення документно-інформаційної науки й практики та узагальнення досвіду інноваційної документно-інформаційної діяльності розглянуто цифрові трансформації як чинник розвитку досліджень у документно-інформаційних науках. Поміж окреслюваних тем – соціально-комунікативні технології бібліотечної діяльності в цифровому середовищі: бібліотечна журналістика, бенчмаркінгові технології в бібліотечній діяльності, видавнича діяльність бібліотек (library publishing services), соціальне партнерство бібліотек із громадами та органами державної влади, цифрові бібліотечні проекти, інноваційний простір сучасної бібліотеки тощо.

У змісті освітньої компоненти увагу приділено розвитку терміносистеми документно-інформаційних наук, змістовому наповненню нових понять і термінів, що оприсутнюються в результаті наукових досліджень: ноокомунікологія, документна евристика, інноваційний медіапростір бібліотеки, цифровий бібліотечний проект та ін.

Предметом розгляду в освітній компоненті «Сучасні концепції документно-інформаційної науки» є взаємозв'язок документно-інформаційної науки з іншими галузями знань та предметними сферами діяльності, як-от: інформаційний менеджмент, управління знаннями, маркетинг, видавнича справа, державне управління та електронне урядування.

До тематики затребуваних практикою актуальних наукових тем відносяться і пропоновані концепції *документно-інформаційної освіти* за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Очевидним сучасним трендом є еволюція складових спеціальності (освітньо-професійних програм) від предметної підготовки

фахівців з бібліотечної, архівної освіти та документознавства до узагальненої «інформаційної справи». Концепції інноваційних освітніх програм, що висвітлюють та обґрунтовують вітчизняні дослідники, інтегровані із сучасними концепціями документно-інформаційної науки в Україні.

Структурно зміст освітньої компоненти «Сучасні концепції документно-інформаційної науки» може бути представлений такими розділами:

Розділ 1. Документно-інформаційна наука: особливості конституювання і розвитку.

1.1. Структура наукового знання. Наукові традиції та наукові революції.

1.2. Обсяг і зміст поняття «документно-інформаційна наука».

1.3. Новітні тенденції в розвитку документно-інформаційних наук.

1.4. Зв'язок із іншими галузями знань як теоретико-методологічна основа розвитку документно-інформаційної науки.

Розділ 2. Цифрові трансформації як чинник розвитку досліджень у документно-інформаційних науках.

2.1. Соціально-комунікативні технології документно-інформаційної діяльності в цифровому середовищі.

2.2. Цифрова гуманітаристика як напрям розвитку документно-інформаційних наук в умовах цифрових трансформацій.

2.3. Сучасні концепції документно-інформаційної освіти в умовах цифровізації суспільства.

Підсумовуючи зазначимо, що освітня компонента «Сучасні концепції документно-інформаційної науки» є інтегративною складовою в підготовці магістрантів за спеціальністю «Інформаційна,

бібліотечна та архівна справа». Протягом освоєння освітньої компоненти відбувається знайомство магістрантів із провідними вітчизняними школами в галузі документно-інформаційної науки, із працями їх представників, стилем їх творчого наукового мислення.

Наукова новизна представленого дослідження полягає в окресленні змісту та методологічних підходів у викладанні освітньої компоненти підготовки магістрів «Сучасні концепції документно-інформаційної науки».

Висновки. Сучасні концепції документно-інформаційної науки – освітня компонента підготовки здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня магістра, яка охоплює міждисциплінарну сферу документно-інформаційної діяльності, базується на логічній системі наукового знання, створеного у сфері досліджень бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства, архівознавства та книгознавства як наук документно-інформаційного циклу, їх методів і засобів пізнання, що постійно розвиваються.

Мета освітньої компоненти – формування в майбутніх магістрів цілісного уявлення про розвиток теорій, концепцій, положень, які відображають роль і місце документа та інформації в суспільстві, а також про розвиток знань у галузі сучасних документно-інформаційних наук.

У сфері фахових компетентностей у майбутніх магістрів формується здатність відстежувати тенденції розвитку предметної сфери шляхом проведення аналізу інформаційних потоків і масивів та здатність використовувати у фаховій діяльності знання наукових принципів і методів архівознавства, бібліотекознавства.

Список використаних джерел

1. Дюба Т. В. Бібліографознавство. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол.: І. М. Дюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. URL: <https://esu.com.ua/article-41925> (дата звернення: 15.06.2023).
2. Ковальчук Г. І. Книгознавство. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол.: І. М. Дюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2013. URL: <https://esu.com.ua/article-8690> (дата звернення: 15.06.2023).
3. Кулешов С. Г. Документознавство. *Енциклопедія Сучасної України* / гол. редкол.: І. М. Дюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=20532 (дата звернення: 15.06.2023).
4. Матяш І. Б. Архівознавство. *Енциклопедія Сучасної України* / гол. редкол.: І. М. Дюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=44827 (дата звернення: 15.06.2023).
5. Науки документно-комунікаційного циклу. *Українська бібліотечна енциклопедія*. URL: <https://ube.nlu.org.ua/> (дата звернення: 15.06.2023).
6. Національна рамка кваліфікацій. URL: <https://nqa.gov.ua/national-qualification-frame/> (дата звернення: 15.06.2023).
7. Онищенко О. С. Бібліотекознавство. *Енциклопедія Сучасної України* / гол. редкол.: І. М. Дюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=39814 (дата звернення: 15.06.2023).

8. Рижко В. А. Концепція. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL: <https://esu.com.ua/article-3256> (дата звернення: 15.06.2023).

9. Столяров Ю. М. Від діловодства – до документознавства, від документознавства – до документології. *Вісник Харківської державної академії культури*. Харків : ХДАК, 2004. Вип. 14. С. 96–104.

References

1. Dobko, T. V. (2003). Bibliography. *Encyclopaedia of Modern Ukraine*. Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-41925> [in Ukrainian].

2. Kovalchuk, H. I. (2013). Book studies. *Encyclopaedia of Modern Ukraine*. Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-8690> [in Ukrainian].

3. Kuleshov, S. H. (2006). Documentary science. *Encyclopaedia of Modern Ukraine*. Retrieved from: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=20532 [in Ukrainian].

4. Matiash, I. B. (2006). Archival science. *Encyclopaedia of Modern Ukraine*. Retrieved from: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=44827 [in Ukrainian].

5. Onyshchenko, O. S. (2006). Librarianship. *Encyclopaedia of Modern Ukraine*. Retrieved from: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=39814 [in Ukrainian].

6. Sciences of the documentary and communication cycle (2023). *Ukrainian Library Encyclopaedia*. Retrieved from: <https://ube.nlu.org.ua/> [in Ukrainian].

7. National framework of qualifications. [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://nqa.gov.ua/national-qualification-frame/> [in Ukrainian].

8. Ryzhko, V. A. (2014). Concept. *Encyclopaedia of Modern Ukraine*. Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-3256> [in Ukrainian].

9. Stoliarov, Yu. M. (2004). From office management to documentary science, from documentary science to documentology. *Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture*. Kharkiv: KhDAK, 14, 96–104 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 05.07.2023
Отримано після доопрацювання 08.08.2023
Прийнято до друку 16.08.2023*